

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

**“SHARQ MUMTOZ POETIKASI
MUAMMOLARI:
NAVOIY VA RUMIY”**

*mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari
2025-yil, 22-aprel*

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVAI TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE AND
COMPARATIVE LITERATURE

*Proceedings of the international
scientific-theoretical conference titled*

**“ISSUES IN ORIENTAL CLASSICAL
POETICS: NAVO'I AND RUMI”**

April 22, 2025

Toshkent
“Nurafshon business”
2025

UO'K 845.711.05

KBK 133.585.3

“Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari. – Toshkent: Nurafshon business, 2025. – 1016 b.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Mas’ul muharrir:

Shuhrat Sirojiddinov,

filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Shuhrat Sirojiddinov (O‘zbekiston), Münevver Tekcan (Turkiya), Uzoq Jo‘raqulov (O‘zbekiston), Agnieska Vojta (Germaniya), Nozliya Normurodova (O‘zbekiston), Rukhsana Iftikhar (Pokiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Suvon Meli (O‘zbekiston), Sergey Nikonorov (Rossiya), Akibatxan Ismanova (Qirg‘iziston), Makpal Orazbek (Qozog‘iston), Aleksey Pilev (Rossiya), Nurboy Jabborov (O‘zbekiston), Shafiqa Yorqin (Afg‘oniston), Amir Ne‘mati Lima‘i (Eron), Nafas Shodmonov (O‘zbekiston), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (O‘zbekiston), Gulnoz Xalliyeva (O‘zbekiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston).

Sharq-islom madaniyatining ikki buyuk vakili – Alisher Navoiy va Jaloliddin Rumiy ijodi badiiyati, tarixiy-tipologik xossalarini ilmiy-nazariy tadqiq etishga qaratilgan “Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzuidagi mazkur konferensiya materiallari ulkan geografik ko‘lami, tipologik talqinlari, tahliliy xulosalari bilan o‘ziga xosdir. To‘plam to‘rt bo‘limdan tashkil topgan. Har bir bo‘lim o‘zicha mustaqil ilmiy muammoni aks ettirishi bilan birga, Navoiy va Rumiy poetikasi sathida o‘zaro umumlashadi, jahon adabiyoti, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarixiy hamda nazariy poetika, hozirgi adabiy jarayon muammolarini aks ettirishi bilan ma’naviy-ma’rifiy, badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy to‘plam adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid, adabiyot tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjimashunoslik bilan shug‘ullanayotgan doktorant, tayanch doktorantlar; magistrant va bakalavriyat bosqichi talabalari, shuningdek, badiiy adabiyot masalalari bilan qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2025-yil 3-apreldagi yig‘ilishi qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

**Mualliflar qarashlari tahririyat nuqtayi nazaridan
farqlanishi mumkin.**

© “Nurafshon business”, 2025.

UDC 845.711.05

KBK 133.585.3

Proceedings of the International Scientific-Theoretical Conference on the topic "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" – Tashkent: Nurafshon Business, 2025. – 1016 pages.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Editor-in-Chief:

Shuhrat Sirojiddinov,

Doctor of Philological Sciences, Academician

Editorial Board:

Shuhrat Sirojiddinov (Uzbekistan), Münevver Tekcan (Türkiye), Uzoq Jo'raqulov (Uzbekistan), Agnieszka Wojta (Germany), Nozliya Normurodova (Uzbekistan), Rukhsana Iftikhar (Pakistan), Almaz Ulviy (Azerbaijan), Suvon Meli (Uzbekistan), Sergey Nikonorov (Russia), Akibatkhon Ismanova (Kyrgyzstan), Makpal Orazbek (Kazakhstan), Aleksey Pilev (Russia), Nurboy Jabborov (Uzbekistan), Shafiqo Yorqin (Afghanistan), Amir Ne'mati Lima'i (Iran), Nafas Shodmonov (Uzbekistan), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (Uzbekistan), Gulnoz Khalliyeva (Uzbekistan), Dilnavoz Yusupova (Uzbekistan).

The present conference proceedings, titled "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" focus on the scholarly and theoretical exploration of the artistic, historical, and typological dimensions of the works of two eminent figures of Eastern-Islamic culture – Alisher Navoi and Jalaluddin Rumi. With its broad geographical scope, comparative perspectives, and analytical insights, the collection offers a unique contribution to the field. The volume is organized into four sections. Each section explores a distinct scholarly issue while also highlighting the shared poetic features and mutual influences in the works of Navoi and Rumi. The discussions extend to themes in world literature, comparative literary studies, historical and theoretical poetics, and contemporary literary discourse, contributing to both intellectual and aesthetic understanding.

This collection is intended for doctoral and postgraduate researchers, as well as master's and undergraduate students in fields such as world literature, literary theory, literary criticism, comparative literature, translation theory, and translation studies. It may also be of interest to anyone engaged in the study of artistic literature.

The publication was recommended by the Scientific and Technical Council of Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature on April 3, 2025.

The views expressed in the articles do not necessarily reflect those of the editorial board.

© "Nurafshon business", 2025.

MUNDARIJA

1.	<i>Shuhrat SIROJIDDINOV.</i>
IKKI BUYUK – IKKI TURK (<i>Kirishso'z ornida</i>) | 15 |
|----|--|----|

I SHO'BA NAVOIY VA RUMIY: BADIYYAT VA TIPOLOGIYA

2.	<i>Узоқ ЖЎРАҚҲҲОВ.</i>
МУМТОЗ ПОЭТИКАДА “ИДЕАЛ ОБРАЗ” МУАММОСИ	20
3.	<i>Қозоқбой ЙЎЛДОШ.</i>
“ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН” ДОСТОНИДА РУҲИЯТ ТАСВИРИ	48
4.	<i>Сувон МЕЛИ.</i>
“ХАМСА”ДА МУАЛЛИФ “МЕН”И	57
5.	<i>Gulnar Agig JAFARZADE.</i>
THE INFLUENCE OF RUMI ON ALISHER NAVAI'S PERSIAN RUBAIYAT	68
6.	<i>Münevvər TEKCAN.</i>
ALI SHIR NAVA'I'S IMPACT ON THE TIMURID RENAISSANCE	79
7.	<i>Сергей НИКАНОВ.</i>
К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЗНАЧИМОСТИ ЭПИТЕТОВ В СБОРНИКЕ “СОКРОВИЩНИЦА МЫСЛЕЙ” АЛИШЕРА НАВОИ	90
8.	<i>Мақсуд АСАДОВ.</i>
НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ИЖОД ВА ИЖОД АҲЛИ ТАЛҚИНИ	99
9.	<i>Шоира АҲМЕДОВА.</i>
АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ЖАЛОЛИДДДИН РУМИЙ МАКТУБЛАРИ ҲАҚИДА	107
10.	<i>Гулноз ХАЛЛИЕВА, А. ЮСУПОВА.</i>
ЕВРОПАДА РУМИЙШУНОСЛИК ВА СУЛТОН ВАЛАДНИНГ БУЮК БРИТАНИЯДА САҚЛАНАЁТГАН АСАРЛАРИ ХУСУСИДА	116

	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Айнұр АНАПИНА.</i>	
11.	ӘДЕБИЕТТЕГІ ИНТЕРМӘТІНДІЛІК: АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ӘЛІШЕР НАУАИМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ	121
	<i>Сайфиддин РАФИДДИНОВ.</i>	
12.	НАВОЙИ ВА РУМИЙ ИЖОДИНИНГ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШ МАММОЛАРИ	128
	<i>Dilnavoz YUSUPOVA.</i>	
13.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY ASARLARIDA SAMARQAND TALQINI	137
	<i>Илҳом ҒАНИЕВ.</i>	
14.	ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ ВА АЛИШЕР НАВОЙИ АСАРЛАРИДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	146
	<i>Islamjon YAKUBOV.</i>	
15.	JALOLIDDIN RUMIY MEROSI VA ZAMONAVIY O'ZBEK ROMANCHILIGI	153
	<i>Gulbahor ASHUROVA.</i>	
16.	TARIXIY SHAXS TASVIRI: NAVOIY OBRAZI	162
	<i>Qahramon TO'XSANOV, Muhammadamin JURAQULOV.</i>	
17.	RUMIY VA NAVOIY IJODIDA ILM-MA'RIFAT TALQINI	170
	<i>Mahmadiyor ASADOV.</i>	
18.	HOMO POETIKUS KONSEPSIYASI: NAVOIY VA RUMIY	174
	<i>Sobit AVEZOV.</i>	
19.	BOQIYLIKKA DAXLDOR BITIKLAR	174
	<i>Адҳамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
20.	АЛИШЕР НАВОЙИНИНГ ТУРКИЯЛИК ШОГИРДИ	182
	<i>Насиба БОЗОРОВА.</i>	
		187
21.	ҲАЗРАТИ МАВЛОНОНИНГ “МАЖОЛИСИ САБЪА” (“ЕТТИ МАЖЛИС”) АСАРИДА НАЪТ	191
	<i>Yulduz ZIYAYEVA.</i>	
22.	“OSHIQ-MA'SHUQA-RAQIB” OBRAZI GENEZISI	198
	<i>Olmos XURRAMOV.</i>	
23.	ALISHER NAVOIYNING “HOLOTI PAHLAVON MUHAMMAD”DA TARIXIY HAQIQAT IFODASI	205
	<i>Hasamuddin HAMDARD.</i>	
24.	AMIR ALISHER NAVOIYNING HEROT MAKTABINING TUSHUNCHALARINI TEMURIYLAR SIYOSATIGA O'TKAZISHDAGI ROLI	210

25.	<i>Leyla HƏSƏNOVA.</i> AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA ROMANTİZM	220
26.	<i>Marifat RAJABOVA, Madina IBOTOVA.</i> RUMİY VƏ NAVOIY LIRIKASIDA KÖ'NGİL METAFORASI	226
27.	<i>Sherxon QORAYEV.</i> MAVLAVİY "GİRDİ DARVESHLAR"NING RAQSU SAMO' MAJLISLARI	231

II SHO'BA SHARQ ADABIYOTIDA POETIKA MUAMMOLARI

28.	<i>Улугбек ХАМДАМ.</i> ГЛОБАЛ ДУНЕДАГИ ЙЎЛЧИ ЮЛДУЗЛАР	244
29.	<i>Zafer TOPAK.</i> ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN TÜRKÇE DİVANLARINDAKİ ŞİİRLE İLGİLİ BENZETMELER VE BUNLARIN ŞAİRİN POETİKASINA KATKILARI	254
30.	<i>Gulnoz XALLIYEVA, Adiba MA'DIYEVA.</i> ZAMONAVİY O'ZBEK VA NEMIS SHE'RIYATIDA BAHOR OBRAZINING BADIİY TALQINI	266
31.	<i>Dilrabo QUVVATOVA.</i> MUMTOZ POETIKADA MASNAVIYGA OID QARASHLAR TALQINI	275
32.	<i>Вусала НАСИБОВА.</i> КОМПЛЕКС НОВРУЗОВСКИХ ОБРЯДОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	279
33.	<i>Диляра ХАЛИЛОВА.</i> К ВОПРОСУ О МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПОТЕНЦИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ НАВОИ И ПУШКИНА В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	285
34.	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Әнуар ЗЕРДЕ.</i> НҮРЛАН МӘУКЕНҰЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ АБАЙ ДӘСТҮРІ	289
35.	<i>Олим ОЛТИНБЕК.</i> РАУФ ПАРФИ ШЕЪРЛАРИНИНГ ВАЗН ХУСУСИЯТЛАРИ	297
36.	<i>Farhad RAHİMİ.</i> FERAĞÎ'NİN MİFTAHU'L-LÜGAT SÖZLÜĞÜNÜN DÜZENİ VE EL YAZMASI ÜZERİNE	312

37.	<i>Orzigul HAMROYEVA.</i> QOʻFIYAGA OID BIRLIK LARNING QIYOSIY TAHLILI	325
38.	<i>Ainisa AKMATOVA, Makhlie NAZAROVA</i> THE SPECIFIC PECULIARITIES OF THE EMAGE "WOMAN" IN THE EPIC MANAS AND IN ALISHER NOVOIY'S WORKS	333
39.	<i>Тоғжол НОРОВ.</i> АЛИШЕР НАВОИЙ БОРЛИҚ ФАЛСАФАСИДА КОСМОС, МАКОН ВА ЗАМОН ТАЛҚИНИ	341
40.	<i>Rustam SHARIPOV.</i> MAHMUDXO'JA BENBUDIY VA ABDURAUF FITRATNING MILLIY DAVLATCHILIK HAQIDAGI QARASHLARI	353
41.	<i>Feruza BURXANOVA.</i> BADIY SO'Z JILOSI	370
42.	<i>Ольга ЧИЖИКОВА, Ирина ЯНОВСКАЯ.</i> ЧЕРТЫ КОСМИЗМА В СТИХОТВОРЕНИИ НИКОЛАЯ КЛЮЕВА "БЕЛАЯ ИНДИЯ" И В НЕКОТОРЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ВОСТОЧНЫХ АВТОРОВ	377
43.	<i>Komiljon HAMROYEV.</i> SHARQ NIHOYATLARINING TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI	386
44.	<i>Ҷилуффар УМАРОВА.</i> УЛЖАС СУЛАЙМОНОВ ШЕЪРИЯТИ	393
45.	<i>Zebiniso BEKMURADOVA.</i> PAREMIYADA XIAZM	399
46.	<i>Азамат ХАЙРУЛЛАЕВ.</i> НОРМУРОД НОРҚОБИЛОВ ҲИКОЯЛАРИДА ОНОМАСТИКА	404
47.	<i>Салават АЮПОВ.</i> ОТЗВУКИ РУССКОЙ КЛАССИКИ В ЧЕХОВСКОМ ЭТЮДЕ "БЕЗНАДЕЖНЫЙ"	422
48.	<i>پوهنپار امرالله محمدی</i> بررسی زبان شناسانه استعاره مفهومی عشق در اشعار فارسی نوایی	429
49.	<i>Tozagul MATYOQUBOVA.</i> G'AFUR G'ULOM SHE'RIYATIDA LIRIK QAHRAMON VA KECINMANING POETIK IFODASI	437
50.	<i>Ирина ЯНОВСКАЯ, Ольга ЧИЖИКОВА.</i> СКУЛЬПТУРНЫЕ ОБРАЗЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А.С.ПУШКИНА	445

51.	<i>Шохрат Нусрат МАМЕДОВА.</i> ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ СЕМАНТИКА ДЕТСКИХ ДРАМ МИРВАРИД ДИЛЬБАЗИ	453
52.	<i>Umida ABDULLAYEVA.</i> “SHAYX SAN’ON” QISSASIDA USTOZ-SHOGIRD MASALASI	466
53.	<i>Yorqinoy NASIRDINOVA.</i> ALISHER NAVOIY OBRAZI FRANSUZ ADABIY VA TARIXIY TAFAKKURIDA	470
54.	<i>Sayid Nurulloh AMINYOR.</i> ALISHER NAVOIY MA’RIFATNING PORLOQ QUYOSHI	478
55.	<i>Qtabek BABAYEV, Munisa BOLTAYEVA.</i> ÜBERSETZUNGSMETHODE VON TECHNISCHEN TEXTEN	491
56.	<i>Нуриддин УБАЙДУЛЛАЕВ.</i> “ТАНАЗЗУЛ” РОМАНИДА МУСУЛМОНҚУЛ МИНГБОШИ ОБРАЗИ	496
57.	<i>Matluba MAMADIYAROVA.</i> “ALPOMISH” VA “BEOVULF” EPOSJARIDA AYOL FENOMENI	503
58.	<i>Mahbuba QARSHIYEVA.</i> ALISHER NAVOIY: MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK	508
59.	<i>Feruza SAPAYEVA.</i> MAXTUMQULI ASARLARINING TURKIY TILLARDAGI TARJIMALARI VA ULARNING TADQIQI	514
60.	<i>Bahor SHUKUROVA.</i> BADIIY ADABIYOTDA RAMZIY OBRAZLAR TALQINI	522
61.	<i>Nodira SAIDOVA.</i> “NAVOIY VA ILOHIYOT”DA “GERMENEVTIK DOIRA”DAN FOYDALANISH	530
62.	<i>Sevinchoy YOQUBOVA.</i> XX ASR BOSHJARI O’ZBEK SHE’RIYATINING YANGILANISH OMILLARI	534
63.	<i>Нилуфар ДИЛМУРОДОВА.</i> АСАД ДИЛМУРОД ЭССЕЛАРИНИНГ ГЕНЕТИК АСОСЛАРИ, УЛАРДА МУАЛЛИФ ИФОДА УСЛУБИ ВА БАДИИЙ- ЭСТЕТИК КОНЦЕПЦИЯСИ	541
64.	<i>Nodira XUDOYNAZAROVA.</i> JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY JAHON ADABIYOTI KONTEKSTIDA	547

65.	<i>Maftuna NORQULOVA.</i> "HALI HAYOT BOR..." QISSASIDA QAHRAMON KONSEPSIYASI	552
66.	<i>Dilnavoz BOYZOQOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO" QISSASIDA OBRAZ TALQINI	560
67.	<i>Махфуззоҳон ХОМИДОВА.</i> "БАДОЙИЪ УЛ-БИДОЯ" ДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	568

III SHO'BA NAVOIY VA RUMIY IJODIDA MA'RIFAT VA MILLIYAT MASALALARI

68.	<i>Nafas SHODMONOV.</i> "LAYLI VA MAJNUN" DOSTONI SYUJETI VA G'OYASINI SHAKLLANTIRGAN BA'ZI OMILLAR	578
69.	<i>DR. KEMAL YAVUZ ATAMAN.</i> OSMANLI DEVLETİ'NİN MANEVİ VE HAKİKİ MÜESSİSİ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ	584
70.	<i>G'ayrat MURODOV, Shahlo SA'DULLAYEVA.</i> MURSHID VA MURID MUNOSABATI	592
71.	<i>Нусратулло ЖУМАХЎЖА.</i> ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ "МАШАВИЙИ МАЪНАВИЙ" АСАРИНИНГ КИРИШ ҚИСМИ МАЗМУНИГА ЧИЗГИЛАР	602
72.	نویسنده: پروفسور دکتر فضل الرحمن فقیہی ہروی نقش امیر علیشیر نوابی در تمدنآفرینی دورہ تیموریان ہرات	607
73.	<i>Darmonoy O'RAYEVA.</i> RUMIY VA HOZIRGI O'ZBEK SHOIRLARI IJODIDA DUNYO TA'RIFI	619
74.	<i>Ulkar BAKHSHIYEVA.</i> THE ARTISTIC-AETHETIC FEATURES OF THE MYTHOLOGICAL APPROACH IN NIZAMI GANJAVI'S POEM "ISKANDARNAME" (IN THE CONTEXT OF LEGENDS RELATED TO KHIDR)	624
75.	بشیر احمد قرداش هصالح	634
76.	<i>Odiljon AVAZNAZAROV.</i> NAVOIY DOSTONLARIDA "QADAM" METAFORASI	642

	<i>Toji NOROV.</i>	
77.	ALISHER NAVOIY FALSAFIY MEROSINING ILOHIY-MA'RIFIY VA MAFKURAVIY ASOSLARI	649
	<i>Saodat MUMINOVA.</i>	
78.	AQL VA IDROK O'RTASIDAGI MUVOZANAT	662
	<i>Мустафа БАЙЭШАНОВ.</i>	
79.	“ПЯТЕРИЦА” НАВОИ В СОКРОВИЩНИЦЕ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	667
80.	زینب نوروز علی ؛ شادمحمد سہاک جایگاه عقل در اشعار امیر نظام الدین علیشیر نوایی	671
	<i>Usmon QOBILOV.</i>	
81.	ON THE INTERPRETATION OF THE TRUE OF HUMANITY AND THE UNIVERSE IN ARTISTIC CREATIVITY	678
	دکتر نورالرحمن ناصح	
82.	انسان کامل و انسان شناسی از نظر علی شیر نوایی و مولانا با رویکرد تطبیقی	687
	<i>Адхамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
83.	АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАҚИДА ТУРК ДОСТОНИ	693
	<i>Hamza ATEŞ, Kemal ATAMAN.</i>	
84.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA IJTIMOİY O'ZGARISHLAR	700
	<i>Мавжуда НУРИДДИНОВА.</i>	
85.	“БОР КИТОБИ, ЛЕК ПАЙҒАМБАР ЭМАС...”	710
	<i>Shohista NIYOZOVA.</i>	
86.	MILLIY QADRIYATNING TAMAL TOSHI	720
	<i>Duygu KOCA.</i>	
87.	ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN ESERLERİNDE AHLAKİ DEĞERLER	727
	<i>Iroda ISHONXANOVA.</i>	
88.	XX ASR 40-YILLARIDA NAVOIYSHUNOSLIK	734
	<i>Ойдин ТУРДИЕВА, Ойша ШУКУРОВА.</i>	
89.	РУМИЙ ҒАЗАЛЛАРИДА ТИНЧЛИК ҒОЯСИ ТАЛҚИНИ	734
	<i>Nargiza SHOALIYEVA.</i>	
90.	RUMIY VA NAVOINING ISHQQA OID QARASHLARI	741
		747

IV SHO'BA
NAVOIY VA RUMIY
YOSH TADQIQOTCHILAR TALQINIDA

91.	<i>Malika SUYUNOVA.</i> HAMZA VA XALQ TEATRI	766
92.	<i>Laylo TO'YCHIYEVA.</i> "ULISS" ROMANIDA TRAGIK VAZIYAT XRONOTOPI	772
93.	<i>Nilufar HAITOVA.</i> HAMID OLIMJON – NAVOIYSHUNOS	777
94.	<i>Shaxnoza TURSUNOVA.</i> SIZIF OBRAZI: TURFA TALQINLAR	781
95.	<i>Madina VAHOBOVA.</i> "NAVOIY KIRMAGAN UYLAR QORONG'U"	786
96.	<i>Sayohat ARZIQULOVA.</i> FATMA SHENGIL SUZAR IJODIDA RUMIY AN'ANALARI	794
97.	<i>Osiyo SIDDIQOVA.</i> KOMIZM XUSUSIDA BIR-IKKI SO'Z	802
98.	<i>To'lg'anoy QULJANOVA.</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA RUMIYONA OHANGLAR <i>Sabinabonu BERDIYEVA.</i>	810
99.	"ADABIYOTSHUNOSLIK LUG'ATI"NING ELEKTRON MOBIL ILOVASINI YARATISH XUSUSIDA	815
100.	<i>Huriniso MENGLIYEVA.</i> DUNYONING AZALIY SAVDOSI	819
101.	<i>Баҳодур ЖОБЛИЕВ.</i> УНИВЕРСАЛ ОБРАЗЛАР КЎЛАМИ	825
102.	<i>Zilola JO'RAYEVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ASARLARIDA TASAVVUF TIMSOLLARI	829
103.	<i>Diyora O'KTAMOVA.</i> ALISHER NAVOIY FARDLARINING O'RGANILISHI	834
104.	<i>Hediye Zeynep KÖŞEK.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ'NİN ESERLERİNDE TAKVÂ	839
105.	<i>Selenay ŞAHİN.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ'NIN SANATSAL VE DÜŞÜNSEL YAKLAŞIMLARININ MİMARİ ESERLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SOSYO-KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME	849

	<i>Nodirjon G'AFUROV, Shahnoza YO'LDOSHEVA.</i>	
106.	NAVOIY "XAMSA"SI VA RUMIY "NAYNOMA"SIDA "NAY" TIMSOLI	856
	<i>Noila ROXATALIYEVA.</i>	
107.	"DEVONA" VA "JUNUN" TUSHUNCHALARI TALQINI	861
	<i>Sema DÜLGAR.</i>	
108.	ŞAİR FÂTİMA HANIM VE KÜTAHYA MEVLEVÎHÂNESİNE ETKİLERİ	866
	<i>İrem ERDEM.</i>	
109.	ALİ ŞİR NEVAÎ'NİN MUHAKEMETÜ'L-LUGATEYN ADLI ESERİNDE EŞANLAMLILIK	872
	<i>Dilfuza ISMOILOVA.</i>	
110.	"BİR AYOL HAYOTIDAN 24 SOAT" NOVELLASINING KOMPOZITSION TAHLILI	881
	<i>Beyza ÖZER.</i>	
111.	MÊKÂNDAN LÂMEKÂNA: ALİ ŞİR NEVAÎ VE MEVLÂNÂ	888
	<i>Ahmet Berat COŞKUN.</i>	
112.	MUHÂKEMETÜ'L-LUGATEYN'DE GEÇEN İŞ/HAREKET BILDİREN FİİLLER VE BU FİİLLERİN KUZEYBATI/KIPÇAK TÜRK LEHÇELERİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ	897
	<i>Aziz NORQULOV.</i>	
113.	"NASOYIM" PINJIDAGI UMR	910
	<i>Saodat FAYZIYEVA.</i>	
114.	JADID MATBUOTIDA NAVOIY IJODI TADQIQI	916
	<i>Jobir ISMATILLOYEV.</i>	
115.	MUNIS IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI	924
	<i>Dovud XO'JAQULOV.</i>	
116.	NAVOIY VA RUMIY IJODIDA SABR TUSHUNCHASI	930
	<i>Nazokat G'OFUROVA.</i>	
117.	BİLGAMISH – BUYUK SHARQNING QADIM DURDONASI	934
	<i>Nargiza SHAMIYEVA, Jazira TULEGENOVA,</i>	
	<i>Nargiza XOLBOBOYEVA.</i>	
118.	COMPARATIVE STUDY OF MEANING EXPANSION AND NARROWING OF QUALITATIVE ADJECTIVES IN ENGLISH AND UZBEK	938
	<i>Go'zal OMONOVA.</i>	
119.	JALOLIDDIN RUMIY HIKOYALARIDA XULQ-ATVOR MASALASI	944
	<i>Madina TURSUNOVA.</i>	
120.	MARLO VA SHEKSPIR: IJODIY PARALLELLAR VA FARQLAR	949

121.	<i>Shodiya TURSUNALIYEVA.</i> "ABU RAYHON BERUNIY" DRAMASIDA FOJIAVIY VAZIYATLAR TALQINI	952
122.	<i>Gulzoda SAFAROVA.</i> ERKIN A'ZAMNING "ANOYINING JAYDARI OLMASI" HIKOYASIDA IDILLIYAVIYLIK	957
123.	<i>Nozima KARIMOVA.</i> YOVUZ BAHODIR O'G'LINING "YONAYOTGAN BUXORO" ROMANIDA TARIXIY HAQIQAT	964
124.	<i>Suhrobjon ZIYODOV.</i> YOSHLAR SHE'RIYATIDA NAVOIYGA MUROJAAT	970
125.	<i>Sherzod USMONOV.</i> ZEBO MIRZO SHE'RIYATIDA METAFORIK OBRAZLAR	977
126.	<i>Нармин БАБАЕВА.</i> ЭТИОЛОГИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА МИФОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ	983
127.	<i>Yüsra KARAÇA.</i> HZ. MEVLANA'NIN YOLU VE HAT SANATI	993
128.	<i>Lobar BERDIYEVA.</i> SHAVKAT RAHMON SHE'RIYATIDA RAMZIYLIK	999
129.	<i>Gulsevar MAMANOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO": GENEZIS MASALASI	1006
130.	<i>Shahzoda VALIJONOVA.</i> NAVOIY E'TIROF ETGAN XAMSANAVIS	1014
131.	<i>Dilrabo HAYDAROVA.</i> O'ZBEK-TURK HIKOYALARIDA KOMIKLIK	1018
132.	<i>Saida DAVRONOVA.</i> ALISHER NAVOIY FAOLIYATINING O'ZBEKISTON KINOFOTOFONO MILLIY ARXIVI HUJJATLARIDA YORITILISHI	1022
133.	<i>Mirjalol SODIQOV.</i> "BUYUKLAR TUHFASI" – MUMTOZ ADABIYOT TARIXIGA DOIR TADQIQOT	1029
134.	<i>Muhayyo ISTAMOVA.</i> AYOL OBRAZI JOZIBASI	1036
135.	<i>Iroda ESHMURADOVA.</i> YANGI DARSLIKLAR HAQIDA	1041

136.	<i>Ruxsora UNAROVA.</i> AHMAD A'ZAM HIKOYALARIDA "JUMBOQ" TASVIRI	1048
137.	<i>Maftuna USMONOVA.</i> NAVOIYDA "SHOH" VA "GADO" TUSHUNCHALARI TALQINI	1052
138.	<i>Nigora TOSHMURODOVA.</i> FURQAT VA MA'RIFATPARVARLIK G'OYASI SHARIF YUSUPOV TALQINIDA	1057
139.	<i>Muxlisa ASHIRMATOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY: MUSHTARAK DIDAKTIKA	1068
140.	<i>Dilnavoz NAJIMOVA.</i> MUMTOZ TURKIY ADABIYOTNI BOLALAR ONGIGA YETKAZISH AMALIYOTIGA DOIR	1074
141.	<i>Parvina NARZULLOYEVA.</i> XAMSA DOSTONLARIDA UCHRASHUV MOTIVINING O'RNI	1083
142.	<i>Roza QURBONOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ADABIY MEROSINING BOSHQA TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI	1090
143.	<i>Nigina FAYZULLAYEVA.</i> A.S.PUSHKIN VA F.M.DOSTOYEVSKIY ROMANLARIDA EPISTOLYAR JANRNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI	1097
144.	<i>Ayşe ÖZTOKLU, Sümeyye ÇAĞLAR YILMAZ.</i> MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ'NİN MESNEVÎ'SİNDE HZ. MUSA KISSASINDAN KESİTLER	1104

Шоира АҲМЕДОВА,
филология фанлари доктори, профессор
(Осиё халқаро университети, Ўзбекистон)
Doi. 10.52773/tsuull.conf.2025/KMMZ3334

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ МАКТУБЛАРИ ҲАҚИДА

Аннотация. Мактублар нафақат ёзувчи ва мунаққидларнинг ҳаёти ва ижоди, муайян асарнинг ёзилган даври, тарихи, ёзилиш сабаблари, сирларини ҳам барча зиддиятлари билан ўрганишда қимматли манба бўлиб хизмат қилади. Буюк ўзбек шоири Алишер Навоий хатга жуда катта эътибор билан қараб, уни кишилар орасидаги энг муҳим алоқа воситаларидан бири санаб, мактубни образли тарзда “ҳижрондаги шуъла, тириклик нишони” деб таърифлаган. Мазкур мақолада икки буюк шоир Жалолиддин Румий ва Алишер Навоий мактубларини ўрганиш орқали уларнинг таржимаи ҳолига оид маълумотлар, адабиёт, бадиий ижод ҳақидаги қайдлар, ахлоқий-маънавий, тарбиявий қарашларига алоқадор фикрлар ойдинлаштирилади. Ҳақиқатан ҳам улуғ адиблар ўз хатларида замонасининг энг муҳим ижтимоий масалаларини ҳам талқин этадилар, шу билан бирга ўз ватанини севадиган, халқининг келажаги учун қайғуриб яшайдиган буюк ва хоксор инсон сифатида кўринадилар.

Калит сўзлар: мактуб, давр, шахс, замон, шеърят, дўстлик, ватанпарварлик, асар.

Abstract: Letters serve as a valuable source for studying not only the life and work of writers and critics, but also the period in which a particular work was written, its history, the reasons for writing, and the secrets of writing with all its contradictions. The great Uzbek poet Alisher Navoi paid great attention to the letter, considering it one of the most important means of communication between people, figuratively describing the letter as “a ray in the wilderness, a sign of life.”

This article, by studying the letters of the two great poets Jalaluddin Rumi and Alisher Navoi, will clarify information about their biography, notes on literature, artistic creativity, and thoughts related to their moral, spiritual, and educational views. Indeed, great writers also interpret the most important social issues of their time in their letters, and at the same time appear as great and humble people who love their homeland and live with concern for the future of their people.

Key words: letter, period, person, time, poetry, friendship, patriotism, work.

Хат инсон кашф этган мулоқотларнинг энг гўзал, энг таъсирчан ва қулай воситаларидан бири эканлиги ҳақиқатдир.

“Мактуб, аввало, фикрлашга, атрофга разм солиб қарашга, яхши-ёмонни танишга, ҳар нарсага мустақил баҳо беришга, ўз фикрига эга бўлишга, кузатувчанликка ўргатади. Шулар баробарида мактуб ёзиш инсон ижтимоий фаоллигининг энг ёрқин кўринишларидан биридир” [11,78]. Мактуб ижтимоий ҳужжат ҳисобланади. Мактубда ёзувчининг шахсияти, ўзига хос руҳий ҳолати, кечинмалари аниқ ва холисона ифодаланади. Шундай экан, буюк шахслар ижодидаги мактубларни ўрганиш уларнинг ижодий лабораториясига кириш имконини ҳам беради.

Жалолиддин Румий ва Алишер Навоий ёзган мактублар буюк адибларнинг турли вазиятдаги кайфиятини ҳаққоний акс эттирган тарихий ҳужжатлар сифатида ҳам ғоят аҳамият-лидир, ушбу мактублар мазмун эътибори билан ғоятда қимматли. Чунки уларнинг кўпчилиги шоирларнинг ҳаёти, ижодий ва ижтимоий-сиёсий фаолиятини ёритувчи бадий лавҳалардир.

Жалолиддин Румий – жаҳон адабиётининг муаззам сиймоларидан бири. У ўзидан кейинги Шарқ ва Ғарб сўз санъатига катта таъсир ўтказди. Ҳофиз Шерозий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Мирзо Абдулқодир Бедил каби буюк сўз усталари Мавлонони ўзларига устоз деб билишган. Таниқли румийшунос Зарринкуб таъбири билан айтганда, “Мавлононинг 68 йиллик ажойиб умри бошдан оёқ бир шеър, гўзал, бетакрор, туғёнли ашъор жараёни, садоси ва бонги билан йўғрилиб ўтди” [<https://ziyouz.uz>]. Мавлоно Румий ўзидан кейинги авлодларга 5 муҳим ва қимматбаҳо асар қолдирди. Улардан бешинчиси “Мактубот” – Мавлононинг турли даврларда замондошларига ёзган мактубларидан ташкил топган тўплам. Жалолиддин Румий ижоди юксак бадийяти билангина эмас, балки мантиқ кучи, фалсафий фикрларга бойлиги билан ҳам катта таъсир қувватига эгалигини унинг мактублари ҳам намойёнда этилади, аммо мактублар ҳозирча ўзбек тилига таржима этилмаган.

Ҳазрат Алишер Навоий “Устозлар устози” деб шарафлаган, Абдурахмон Жомий эса “У пайғамбар эмас, аммо китоби бор” деб улуғлаган Мавлоно Жалолиддин Балхий-Румийнинг асар-

лари таржимаси, мактублари ҳақида ёзувчи У.Ҳамдам шундай ёзган эди: “Лекин шуларнинг барчаси ҳам халқимизнинг, зиёсеварларимизнинг маънавий мулкига айланиб улгургани йўқ. Чунки олдинда “Девони кабир” ва “Мактубот” турибди. Уларни ҳам ўз тилимизга ўгириб олсак, ҳазрат Румий меросининг асоси қўлимизда тўлиқ бўлади. Кейин эса уларни ўзлаштириш саодати билан юзлашамиз” [9,13].

“Мавлоно Жалолиддин Румийнинг “Мактублари” унинг дўстлари ва қариндошларининг илтимоси билан ўша давр шахзодалари, вазирлари, ҳукмдорлари, олимлари, донишмандлари, фарзандларига ёзган мактублари тўпламидир. Мавлоно Жалолиддин мактублари юксак илмий-адабий қимматга эга бўлиб, адабий манба ва номанависликнинг қизиқарли намунаси бўлиб хизмат қилади” [5, 400]. Румийнинг “Мактубот” асари турли сабаблар билан турли даврларда турли зотларга ёзган мактубларидан таркиб топган бўлиб, 147 мактубдан иборат. Шафиқ Жон айтади: “Мавлоно бошқа асарлари каби бу асарни ҳам шахсан қўлларига қалам олиб ёзган эмаслар, балки, айтиб туриб ёздирганлар”.

Алишер Навоий Самарқанд, Астробод ва бошқа шаҳарларда яшаб туриб, турли муносабат билан турли замондошларига ёзган насрий мактубларини тўплаб, “Муншаот” номи билан китоб қилади. “Муншоот”га 107 та руқъа (хат) киритилган. “Муншаот”нинг кириш қисмида туркий тилда мактуб ёзишларнинг сабабларини келтириб ўтади [2,134]. “Навоий туркий тилдаги мактубларнинг бадий жихатдан заиф, мазмунан ожиз ва яланғочлигига ачинади. Форсий мактубларнинг дилписандлиги, қадрлилиги уни таажубга солади. Шунинг учун у туркий тилдаги гўзал мактубларни тўплаш ва бирор қўлланмага ўхшаш нарсани қилиш зарурлигини ҳис этади. Бизнингча, мана шу мақсад ва айни пайтда эҳтиёж Навоийни ўзининг нафис мактубларини йиғиб, алоҳида хатлар тўпламини тузишга мажбур қилади” [2.133].

“Муншаот”даги мактубларнинг ифода услуби ҳам турлича. Баъзи мактублар қисқа, содда ва раван услубда ёзилган бўлиб, мазмуни тушунарли, айрим мактублар эса, муаллифнинг мақсади аниқ бўлса ҳам, ғоятда бадий сержило ва жимжимадор

услугда ёзилган. Кўркем сўз ҳам иборалар билан зийнатланган. “Бир мактубки, саҳифасининг оқлиги ярали кўнгил жаҳроҳатига малҳам бўлгиси ва бир номаки, қора ёзувининг нуқтасидан оқарган кўзга равшанлик берувчи қорачиғ бўлгусидирким, бу ҳижрон дарди бечорасини айрилиқ дашти оворасини Ушбу хат билан мукаддас қилган экансиз-келиб тегди” [1,134]. Шу мисолнинг ўзиёқ Алишер Навоийнинг хатга қанчалик эътибор берганлигини яққол кўрсатади. Унда Навоийнинг шахси-маданиятли, диди юксак, нафис, инсонга эътибор билан қарайдиган гениал шоир сифатида кўринади.

Ҳазрати Жалолиддин Муҳаммаднинг камол топишида оталари “Султонул уламо” – Баҳоуддин Валаддан бошлаб, Саййид Бурҳонуддин Муҳаққиқ Термизий, шайх Фаридуддин Аттор, шайх Шамси Табризийнинг улкан хизматлари бор. Хусусан, шайх Шамси Табризий Мавлоно ҳаётида ғоят муҳим ўрин тутган севиқли сиймодир. Буни ҳазрат Румийнинг Шамс Табризийга ёзган мактублари яққол кўрсатади. Шамс Табризий биринчи марта Мавлонони тарк этиб кетганида илк мактубига жавоб бермаган эди. Иккинчи марта: “Эй дунёнинг зарифи, салом сенга... Дардда қолганнинг давоси надир, сўйла?” дея бошланувчи кўзёшларга тўла бир мактуб. Тош бўлса ёрилар, тилга кирар, садо берарди бу мактубга...” [4,66]. “Учинчи мактуб ёниб-куйиб адо бўлган кўнгил нолаларига тўлиб-тошган эди: “О, улуғ ҳазратнинг умрлари узун бўлсин. Яратган эгам унинг ҳимоячиси бўлсин..” деган ниёзлар билан бошланар, унинг иқболи ва давлатига дуолар қилинар эди бу мактубда”.

Румий мактубларида буюк шоирнинг шахсияти, руҳий олами, ғам ва ташвишлари, дўстидан айрилган қалбнинг нидолари ёрқин акс этган эди. Шамсга ёзилган тўртинчи мактуб фикримизни ёрқин дапллилайди: “Сен бу ердан кетгач, тинчимни йўқотдим. Мазмунли суҳбатингдан маҳрумман энди. Жонимиз эса бойқуш каби вайронада. Энди тизгинни бу томонга бур, нашъу намо филининг хартумини биз томон чўз...”

Мазкур мактубларда ҳазрат Румийнинг ўзидан йироқда яшаб турган дўсти билан билан дийдорлашувга муштоқлиги, буюк қалбидаги соғинч ҳисси бадийлик бўёғи билан тасвирланадики, бу тасвир ўқувчини бефарқ қолдирмайди. “Макту-

бот”нингасосийқисминиташкил этувчи Мавлононинг 144 та ҳарфининг барчаси арабча “Аллоҳу муфаттиҳул абвоб”, яъни “Эшикларни очувчи Аллоҳдир” ибораси билан бошланиб, айрим ҳарфлари тожикча бир байт ёки тўрт мисра тожик ва бир араб байт, шунингдек, бир ёки икки арабча жумла билан бошланади. Мактубларнинг аксарияти тожик тилида иборалар, жумлалар, арабча шеърлар, мисралар ва ҳадислар ёрдамида, ҳарфлар “омин ёки раббал аламин”, “иншааллоҳи таоло”, “вассалом” сўз ва иборалар билан тугайди” [10, 89], (Таржима бизники. – Ш.А.).

Бу фазилат Алишер Навоий мактубларида ҳам ёрқин кўринади. Мактубларни кузатар эканмиз, унинг олижаноб қалби ҳар бир хатида, услубида кўриниб туради. Шарқ одоб-ахлоқи-га хос сертакаллуфлик, буюклик билан бирга, ғоят соддалик, одабийлик, катталарга таъзим, ёру дўстларга чексиз ҳурмат ва муҳаббат Навоий хатларининг асосий мотивларини белгилайди. Навоий хатларига хос яна бир хусусият шуки, у ўз фикрларини қатъий буйруқ шаклида эмас, балки кўнгилга хуш ёқадиган даражада мулойимлик билан бамаслаҳат ифодалайди. Вазнли наср билан мусажжаъ насрнинг биргаликда қўлланилиши мактубларда шоир ҳис-туйғуларининг баландлигини, унинг “фикрий ва ҳиссий оламини ифодаловчи восита” сифатида кўринадики, бу мактубларга жозиба ва юксак бадиийлик бағишлайди. Навоий хатларининг кўпчилиги “қуллуқ” (яъни таъзим қиламан) сўзлари билан бошланиб, охири ҳам юксак ҳурмат кўрсатишнинг намунаси бўлиб хизмат қилади: “Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким”, охири: “Рубъи маскунда ҳукмунгиз равон бўлсун ва рубъи маскун аҳлиға адлингиздин амну Амон. Омин, ё раббил оламин”.

Буюк шоирлар хатларида ҳам уларнинг руҳий олами, кўнгил изтироблари, хурсандчилиги, ижодий муваффақияти, халқ тақдирига оид ўй-орзулари, дўстларига муносабати бевосита ёрқин акс этган. “Олижаноб ҳислар ва ўйлар билан тўла бу хатлар Навоийнинг инсоний қиёфаси, айниқса, унинг кишиларга меҳри ва дўстларга садоқати ҳақида ёрқин тасаввур беради” [6,186]. Ҳақиқатан ҳам бу хатлар улўғ шоирларнинг шахсиятини, руҳий оламини, бошқача қилиб айтганда, маънавий-руҳий

портретини ростгўйлик билан ифодалаганлиги жиҳатидан муҳим адабий, ижтимоий аҳамиятга эгадир.

Жалолиддин Румийнинг ўғли Валад билан юборган мактубида ҳам содиқ дўст қалбидаги соғинч ва изтироблар ёрқин акс этгани кўринади: “Аллоҳга қасамким, сен кетдингу шомдин тонгга қадар ёнган шамдек эриб, адо булдим. Мум қолмади, ёниб бир чўғ оловга айландим. Сенинг васлингдин йирокда таним вайрон, руҳим шу вайронада бир чуғз кабидир. Отинг жиловини биз томонга бургилким, севинчу саодат бизга юз ўгиргай. Сенсиз севинчимиз мисли иблиси лаиндек ҳар кун санг бўрон остидадир. Сенсиз менинг лабларимдин битта ҳам масрур ва маъноли мисра учмади... Фақат мактубда ёзган сўзларингни ўқиб, қувончимдан беш-олти ғазал битдим. О, Шамс, сен ила Арманистон, Рум ва Дамашк ифтихор айлар. Тун зулматини тонг шуъласига мубаддал этгайсен!” [7,178]. Мавлоно дўсти Шамсни “оламнинг хуршиди, ҳақиқат машъали, жаҳоннинг жони” деб атайди. Кўринадики, улуғ шоирларнинг мактуби китобхонларни ижодкор шахсияти ва сеҳрли бадиий ижод сирлари ҳақидаги ҳужжатлар сифатидагина қизиқтириб қолмай, услуб, шакл гўзаллиги жиҳатидан ҳам диққатга сазовордир.

Мавлононинг мадрасани зўрға тугатган, қайсар иккинчи ўғли Альоуддинга ёзган мактуби ҳам китобхонни бефарқ қолдирмайди: “Ба ҳаққи Худо, ба ҳаққи Худо, ба ҳаққи Худо, – деб ёзган эди шоир, – агар отанг дилига тасалли берайин десанг, уйингни, аҳли хонадонингни унутмагайсен. Ўғлим, кўзингни қоплаган пардадин тезроқ, қутулгайсен, зеро, сен от сурган тарафда саробдан бўлак ҳеч вақо йўқ. Кўплар ўша ёққа от суришди, лекин кўришдиким, у ёқларда сувдин асар йук, эмиш. На ҳожат, на ҳожат, на ҳожат, ҳамманарса шу ерда!.. Мардлигинг, олийжаноблигинг, одамийлигинггаумидулким, сенинг толеингни тилаган дилларга жароҳат солмагайсен. Сенинг бечора отанг ўн марталаб амир Сайфиддин ва унинг одамлари ҳузурига бориб, нечоғлик мушкул бўлмасин, улар эшигида қўл ковуштириб турди. Ҳа, сени деб шу мушкулотни ҳам бўйнимга олдим. Худо ҳаққи ўз уйингдан, ўз одамларингдан кечмагайсен... Отанг кўнглига таскин бер, токи у сенга

мактуб ёзиш ўрнига Парвардигорга ҳамду шукрона этсин!” [7, 183].

Мактубда ўғлининг келажагига умид билан қараган отанинг қалб изтироблари яққол акс этган. Ўғлининг қилмишлари ҳаддан ошгач, у яна бир – сўнгги мактубини ёзди. “Магар бирор кимса андишасизлик йўлида ўғлимизни унинг табиатига зид булган номаъкул йўлдан бошлаётган экан, у ўша йўлдан елибюгуришга ошиқмагай. Кўз олдингда жумла олам ўзгариб, жумла олам сени ҳам ўзгартирсин. Сен ўз йўлингдин юргайсен, ундан адашмагайсен... Ўша хужрада ўз отам яшайди, деб фараз килгайсен. Не-не соддадил одамлар ўзгаларга эргашиб, бадкирдорлик йўлига кирур. Лекин оқил одам бировнинг кўзи кўр ёки ғилай экан деб ўз кўзини уярму? Фалончи ундоқ экан деб, ўшанга эргашиш – оқилларнинг иши эмас!..” Шоир инсон табиатининг энг эзгу сифатлари: руҳий саховат ва олийжанобликка кўз тикар, ўғлини “разолат ва манманлик даричасидан юз ўгириб”, “худбинлик ахлатхонаси” эшигидан чиқишга ундарди [7,184].

Бу мактубларда бадий тафаккур устун туради, ёзувчи ха-тида шеърийатга хос эҳтирос, лиризм, диалог, деталлаштириш, лирик лавҳа, табиат тасвири, новелла, ҳажвий бўёқ ва бошқа бадий унсурлар учрайдики, буни ҳар икки шоир мактублари яққол кўрсатади. “Жалолиддин Румий бу мактубларда бир қанча мисра ва ҳадислар, завқли ҳикоятлар, араб ва форс шеърийати, ҳикмат ва ҳикматлар, қизиқарли луғат ва иборалардан фойдалангани бу мактубларнинг “форс риторикасининг муҳим манбаи сифатида қабул қилинишига” сабаб бўлган” [5, 405] деган мулоҳазалар ҳам фикримизни тасдиқлайди.

Икки буюк шоирнинг хатларини ўрганиш орқали яна шундай хулосага келамиз: уларнинг хатлари китобхонларни дўстнинг дўстга, ҳамкасбга, биродарига, умуман, инсоннинг инсонга самимий, чуқур ҳурмат, эҳтиромда бўлишга ўргатади. Мактубнинг туб моҳиятинидалилнинг ўзи эмас, балки энг аввало, шахс ва унга муносабат, шу туфайли туғилган шахсий фикр-ўйлар, кечинмалар, ҳис-туйғулар ифодаси ташкил этади. Хат ёзувчининг меҳрга тўла қалбидаги ҳароратни хатни оловчига улашади, унинг юрагини ҳам илитиб, саховатга тўл-

диради, десак, муболаға қилмаган бўламиз. Алишер Навоий буни шоирона муболаға билан қуйидагича кўрсатади:

Ул руқъаки, сочиб эди кофур уза анбар,

Ҳар нуқтаси мушк эрди-ю ҳар нуқтаси гавҳар –
етишди. Нуқтаси мушкини кўзум мардуми устида қўйдум ва лафзлари гавҳарини жон риштасига чектим, кўз уйи андин мунаввар бўлди ва жон кулбаси мундин зеру зевар топти [2, 208].

Хат ёзиш инсоннинг кўнглига парвардигор солган улут бир мурувватдир, шу мурувватнинг ёғдусидан хат ёзувчининг ҳам, хат олувчининг ҳам қалби ва ҳаётини нурга тўлдиради. Ҳазрат Навоийда бу лаҳза шу қадар ёрқин ифодааланганки, у ҳозиргача ўзининг тароватини йўқотмаган. “Руқъаеким, сафҳаси баёзи мажруҳ кўнгул жароҳатига кофурий марҳам еткургай ва номаки саводи нуқтасидан оқорғон кўзга мардуми бийно кетургайким, бу ҳижрон дарди бечорасин ва фироқ дашти оворасин анинг била мукаррам қилиб эрдингиз-етти” [2,195]. Шу боис шоиру адибларнинг юрагидан чиқариб ёзган ҳар бир сатри келажак авлодга мактубдир.

Адабиётлар

1. Алишер Навоий. Муншаот. Нашрга тайёрловчи: Ю.Турсунов. Тошкент: Маънавият, 2001.
2. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 14-том. Тошкент, “Фан”. 1998. 133-134 бетлар.
3. Ахмедова Ш. Мактубот ва адабий танқид. Германия. Glebeedit.2023.
4. Меҳмет Ундер. Ҳазрати Мавлоно. Тошкент. Янги аср авлоди, 2024.
5. Насриддин, Абдулманнон. Куллиёт дар ҳафт чилд. Ҷилди шашум / Абдулманнон Насриддин. – Хучанд: Ношир, 2013. – 764 с.
6. Иззат Султон. Навоийнинг қалб дафтари. Тошкент, 1978.
7. Радий Фиш.Жалоддин Румий. Тошкент, 2005. Ж.Камол таржимаси.
8. Саримсоқов Б.Ўзбек адабиётида сажъ. Тошкент: “Фан”. 1978.

9. Улуғбек Ҳамдам. Томчиман бир... денгизга ташна // Китобда: Ж.Румий. Етти мажлис. Тошкент. Янги аср авлоди, 2019.

10. Қурбонзода Р.Қ., Доктори илмҳои филология, профессори кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айний. “Мактубот”-и Чалолуддини Балхӣ ҳамчун сарчашмаи адабӣ ва намунаи жанри номанигорӣ. Todas as reacções:

11. Ғафуров И. Дил эркинлиги. Тошкент. “Маънавият”. 1998. 78-бет.

12. <https://ziyouz.uz/jahon-sheriyati/fors-tojik-sheriyati/jaloliddin-rumi>

13. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз 2 ҷилд. Ҷилди 1. – Москва: Советская энциклопедия, 1969. – 951 с.